

מהותו של מקדש*

א. המקדש כהמשך למתן תורה

לפי סדר הדברים בתורה, הרי משה "בעלותו אל ראש ההר - דיבר לו (הקב"ה) על דבר המשכן" (ראב"ע שמות כ"ה, א). והרמב"ן פורש יריעה הקשרית רחבה:

כאשר דיבר עם ישראל פנים אל פנים עשרת הדברות... וישראל קיבלו עליהם כל מה שיצום על ידי משה וכרת עמהם ברית על כל זה, מעתה הם לו לעם והוא להם לא-לוהים... והנה הם קדושים, ראויים שיהיה בהם מקדש להשרות שכינתו ביניהם. ולכן ציוה תחילה על דבר המשכן שיהיה לו בית בתוכם מקודש לשמו, ושם ידבר עם משה ויצוה את בני ישראל... וסוד המשכן הוא שיהיה הכבוד אשר שכן על הר סיני שוכן עליו בנסתר... והיה במשכן תמיד עם ישראל הכבוד שנראה להם בהר סיני...

הדרשן בשמות רבה לתחילת פרשת תרומה, קושר את מצוות המקדש למתן תורה:

... אמר הקב"ה לישראל: נתתי לכם את התורה, לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תטלוה איני יכול, אלא בכל מקום שאתם הולכים - בית אחד עשו לי שאדור בתוכו, שנאמר: 'ועשו לי מקדש'.

נמצא, כי המשכן הוא כמין המשך להתגלות בסיני ומקום בו שרויה וממנו יוצאת תורה והוראה לישראל, תורה המעצבת אותם כממלכת כהנים וגוי קדוש.

ב. משכן - רפואה מחולי העגל

אולם, מגמה שונה עולה מהדרשה במדרש תנחומא לפרשתנו (פיסקה ח'):

ועשו לי מקדש... אימתי נאמרה למשה הפרשה הזו של משכן? ביום הכיפורים עצמו, אע"פ שפרשת המשכן קודמת למעשה העגל, אמר רבי יהודה ברבי שלום - אין מוקדם

* מתוך ספר העומד להתפרסם בקרוב.

מעלין בקודש א - סיוון תשנ"ט

ומאוחר בתורה... אתה מוצא שביום הכיפורים נתכפר להם ובו ביום אמר לו הקב"ה 'ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם', כדי שידעו כל האומות שנתכפר להם על מעשה העגל... אמר הקב"ה יבוא זהב שבמשכן ויכפר על זהב שנעשה בו העגל. שכתוב בו 'ויתפרקו כל העם את נזמי זהב'. אמר הקב"ה 'כי אעלה ארוכה לך וממכותיך ארפאך' (ירמיהו ל', יז).

אם חולי העגל בא לידי ביטוי בהתעוררות העם לתרום מתכשיטי הזהב, הרי התרופה היא בנייתו ההתנדבות לאפיק של קדושה, לבניית המשכן.

זאת ועוד, המשכן אמור להוות עדות לכך שעוון העגל נתכפר, שהנה ה' מוכן לשכון בתוכם. היום בן נתבשר העם על הסליחה, יום הכיפורים, הוא יום הצווי על מלאכת המשכן (ונראה כי כניסת הכהן הגדול לקודש הקודשים ביום הכיפורים, באה גם לציין את יום הציווי על המקדש).

ג. הקדמת תרופה למכה

לפי זה יש להבין: מה טעם נכתבו פרשות אלו - תרומה, תצוה ותחילת כי תשא, העוסקות במשכן, כליו ועבודתו - קודם למעשה העגל, בשונה מסדר ההתרחשויות. ואל תשיבני בכלל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה', שכן כלל זה אין משמעו שהדברים בתורה נטולי סדר הם, אלא שהסדר שהם סדורים אינו בהכרח כרונולוגי. ואדרבא, כל אימת שהכתוב משנה מסדר האירועים, יש ליתן את הדעת מדוע שינה מן הסדר המתבקש.

ואפשר כי ביקשה התורה להקדים את סיפור התרופה לסיפור המכה, ועוד קודם שהיא מספרת על החטא הכבד של העגל, כבר היא מוסרת לנו על הרפואה המזומנת לאותה מכה: נדבת המשכן ועבודתו.

ונראה כי בדרך זו הלך רש"י, שהנה בפירושו לכתוב 'ויתן אל משה ככלותו לדבר אתו בהר סיני שני לוחות העדות' (ל"א, א), פסוק שמיד לאחריו מתחיל סיפור העגל, הוא כותב:

מעשה העגל קודם לציווי מלאכת המשכן ימים רבים היה, שהרי ב"ז בתמוז נשתברו הלוחות וביום הכיפורים נתרצה הקב"ה לישראל, ולמחרתו התחילו בנדבת המשכן.

ומעניין, רש"י כתב זאת כאן, עובר למעשה העגל, ולא כפי שהיה מתבקש לכתוב זאת בתחילת פרשת תרומה. אפשר שחושיו הפדגוגיים הרגישים הנחו אותו למסור מידע

זה רק בסוף, כדי שלא לפגום בחוויית הלימוד הראשוני של מעשה המשכן. שלא ייראה עניין המשכן מתחילתו כמענה לחטא העגל, אלא כדבר העומד לעצמו מלכתחילה.

ד. מראש מקדם

מאיך, מצינו בדברי חז"ל מאמרים המלמדים כי רעיון המשכן כמוהו כימי עולם ואף קדם לו. כך למדנו במסכת פסחים (נד): "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ... בית המקדש ... דכתיב 'כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו'".

ובמדרש תנחומא תרומה פיסקה ט':

אמר רבי שמואל בר נחמן: עד שלא נבנה בית המקדש היה העולם עומד על תרונוס [=כסא] של שתי רגלים, משנבנה, נתבסס העולם ועמד בישובו.

הוי אומר: המקדש הוא צורך בסיסי לעולם, וללא מקדש אין לו לעולם עמידה של ממש.

אף מבחינתם של ישראל, מצינו את המשכן כמצוה שמלכתחילה. שכך אמר רבי יהושע בן לוי:

תנאים עשה הקב"ה עם ישראל עד שהן במצרים, שאינו מוציאן אלא על מנת שיעשו משכן ומשרה שכינתו עליהם ... וכיון שהוקם המשכן, ירדה שכינה ושרתה ביניהם, באותה שעה נתקיימו כל אותן התנאים (תנחומא נשא, כב).

ד. עד שתחפץ

אפשר כי אכן מחלוקת קוטבית כאן בין שתי גישות: זו הרואה במקדש ועבודתו עניין ראוי מראשיתו, לעומת זו הגורסת שכל עצמו לא נוצר אלא כמענה לבעיית העגל.

אולם אפשר ואף מסתבר כי שתיהן צדקו יחדיו. רעיון המקדש כבית שכינה בקרב ישראל והעולם הוא הכרחי לעולם, וכל עוד אין הוא קיים, חסר יסוד ממשי לקיומו הערכי, ואף הפיסי של העולם.

1 דבר זה עולם, בין השאר, מהתיאור במסכת סוטה "משחרב בית המקדש בטל ... אין יום שאין בו ... ניטל ..." (פרק ט משנה יב).

אולם דרושה תקופת הבשלה, עד שניתן יהיה להעלות את הרעיון ולהביא לביצועו.²

בית המקדש, בית התוודעות בין כנסת ישראל לקב"ה, אמור להיבנות על ידי שניהם: ישראל הבונים את המעטפת החיצונית והקב"ה משרה את שכינתו וממלא תוכן את הבית. אולם בית זה והתוועדות זאת זמנם הוא משיחפצו שני הצדדים, שכך שר משורר האהבה:

מה תעירו ומה תעוררו את האהבה עד שתחפץ (שיר השירים ח, ד).

ומסתבר לפי זה לומר, כי אכן הדברים סדורים בתורה כדרך שאירעו. לאמר: הציווי על המשכן היה בעת שהיה משה על ההר לראשונה. ואילו זכו ישראל והמתינו, היה הוא יורד מן ההר ובשורת המשכן בפיו וכבר היה אפיק חיובי ליצר ההתנדבות וכבר היו זוכים גם למשהו ממשי בקודש השרוי בתוכם. משלא זכו וחטאו בעגל ונשברו הלוחות, כבר לא היה מקום לדבר אז על המשכן, שכן השכינה רחקה מאליהם, ואף משה נטע את אהל מועד אשר לו מחוץ למחנה.

רק לאחר תקופת ההתפייסות ניתן היה שוב לדבר על המשכן. וכשירד משה מן ההר ביום הכיפורים ובשורת הסליחה בפיו, או אז חזר וניעור עניין המשכן כשהפעם נתלוותה לו נימה של כפרה על מעשה העגל.

² אף לגבי תורה מצינו צורך בתקופת הבשלה, שאף שהיא כבר קדמה לעולם (פסחים נד ע"ב), וודאי שהיא נצרכת לו ביותר, לא ניתנה היא בסיני אלא לסוף כ"ד דורות מתחילת הבריאה, משהבשילו התנאים לקבלתה.